

Отчет и рекомендации Международной конференции «Предупреждение и борьба с «отмыванием» денег и использованием доходов от преступной деятельности: глобальный подход». Курмайор, Италия 18–20 июня 1994 г. — П. 6, 8, 9, 13.

Аннотация

Дремин В. Н., Зелинская Н. А. Организованная преступность, терроризм и бизнес: международно-правовые и криминологические аспекты. — Статья.

В статье рассматриваются характер и масштаб связей между транснациональной организованной преступностью, террористическими группировками и бизнесом. Утверждается, что транснациональные преступные организации не только криминализируют международные отношения и превращают их в устойчивые международные криминальные институты, но и создают глобальную криминальную экономическую систему, разрушающую легальное экономическое пространство мира.

Ключевые слова: организованная преступность, транснациональные преступления, терроризм, бизнес.

Анотація

Дремін В. М., Зелінська Н. А. Організована злочинність, тероризм і бізнес: міжнародно-правові і кримінологічні аспекти. — Стаття.

У статті розглядаються характер і масштаб зв'язків між транснаціональною організованою злочинністю, терористичними угрупованнями і бізнесом. Стверджується, що транснаціональні злочинні організації не тільки криміналізують міжнародні відносини і перетворюють їх на стійкі міжнародні кримінальні інститути, але і створюють глобальну кримінальну економічну систему, яка руйнує легальний економічний простір миру.

Ключові слова: організована злочинність, транснаціональні злочини, тероризм, бізнес.

Summary

Dremin V. N., Zelinskaya N. A. Organized crime, terrorism and business: the international legal and criminological aspects. — Article.

The article discusses the nature and extent of links between transnational organized crime, terrorist groups and business. Argued that transnational criminal organizations not only criminalize the international relations and transform them into stable international criminal institutions, but also create a global criminal-economic system that destroys a legal economic space in the world.

Keywords: organized crime, transnational crime, terrorism, business.

УДК 343.138

О. Б. Загурський

ДО ПИТАННЯ ПРО ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОЇ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

В силу демократичних перетворень в Україні, зокрема в правовій сфері (визнання прав людини в якості найвищої соціальної цінності, формування основ громадянського суспільства, усвідомлення нової, гуманістичної ролі права і всієї юридичної системи; пошук мирних шляхів вирішення проблем і конфліктів, які виникають), було поставлено питання про вироблення політики держави у сфері боротьби зі злочинністю і визначення її основних напрямів.

Окремими аспектами державної правової політики у сфері боротьби зі злочинністю цікавилися українські вчені: М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш, В. К. Грищук, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, В. С. Зеленецький, М. В. Костицький, О. М. Костенко, О. М. Литвак, П. С. Матишевський, П. П. Михайленко, В. О. Навроцький, М. І. Панов, В. М. Смітєнко, В. В. Сташис, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, В. І. Шакур та ін.

Предметному аналізу даного виду політики присвячені праці зарубіжних вчених: С. С. Босколова, О. В. Гребцова, Ю. В. Голіка, А. І. Долгової, І. А. Ісмаїлова, О. І. Коробєєва, Г. Ю. Лєснікова, М. А. Лопашенко, А. В. Наумова, Є. Ф. Побєгайло, Б. Т. Разгєльдєєва, А. В. Усса, В. Д. Філімонова, С. Г. Чаадаєва.

Державна правова політика у сфері боротьби зі злочинністю тільки в останнє десятиріччя стала об'єктом уваги зі сторони вчених-правників та політологів. Проте, на нашу думку, підходи щодо розуміння змісту та особливостей державної правової політики у сфері боротьби зі злочинністю, які досліджуються в наукових працях останнім часом, не одержали належного висвітлення в юридичній літературі. До того ж за часів незалежної України зміст даної політики взагалі не розкривався. Саме тому це питання при його очевидній маловивченості є надзвичайно актуальним і має велике значення як для науки, так і для практики.

Недостатньо висвітленими аспектами розглядуваної проблеми на даний момент є особливості формування доктрини і концепції державної правової політики у сфері боротьби зі злочинністю, стратегії її розвитку, визначення пріоритетних завдань у сфері захисту прав і свобод людини.

Метою даного дослідження є формулювання авторських підходів щодо розуміння поняття «державної правової політики у сфері боротьби зі злочинністю», її особливостей та пріоритетів на сучасному етапі розвитку України, з урахуванням сучасних досліджень у сфері кримінального права, кримінально-процесуального права, кримінально-виконавчого права, кримінології.

З точки зору теорії права, Україна як основний структурний елемент політичної системи суспільства, проводить визначену соціальну політику, завдання якої в найзагальнішій формі закріплені в Конституції України, відповідно до якої «Україна захищає свій суверенітет, територіальну цілісність, конституційний лад, забезпечує законність та правовий порядок» [1, 5].

На нашу думку, більшість наукових праць, присвячених тематиці, яка досліджується, були опубліковані в період дії кримінального, кримінально-процесуального і виправно-трудоного кодексів УРСР, в той час, коли кримінальна політика була спрямована, насамперед, на задоволення інтересів влади, і багато в чому зловживаючи інтересами людини і громадянина. Головним засобом боротьби зі злочинністю в радянський період виступало кримінальне покарання, саме йому відводилася першочергова роль у кримінальній політиці.

На думку В. Я. Тація, «боротьба зі злочинністю покликана знизити рівень останньої й забезпечити соціальний стан, що відповідатиме потребам захисту громадянина й суспільства від злочинів. За допомогою такого інструменту дер-

жава легітимно й дозовано у межах Конституції України примушує громадян дотримуватися засад соціального спокою, правопорядку» [2, 217].

Без рішучої боротьби зі злочинністю, її новими організаційними формами неможливе ефективне проведення економічних реформ. У цій сфері важливо виділити ряд пріоритетів: попередження і стримування злочинності, яка зазіхає на права людини, попередження і стримування економічної та екологічної злочинності, активна боротьба з організованою, професійною та рецидивною злочинністю [3, 10].

У зв'язку з цим В. В. Сташис зазначає про те, що «тенденції злочинності формуються під впливом різноманітних суспільно-політичних явищ. Саме тому гармонізація соціальних, політичних, економічних, психологічних, правових відносин в Україні є нагальним пріоритетом громадянського суспільства і держави» [4, 247].

Як зазначає П. Л. Фріс, «на превеликий жаль, крім загальновідомого терміна «кримінальна політика» у різноманітних документах та у кримінально правовій науці за часів незалежної України зміст цієї політики практично не розкривався» [5, 10].

С. Г. Чаадаєв (1991 р.) визначав кримінальну політику як «напрямок діяльності держави, який пов'язаний з застосуванням кримінально-правових засобів боротьби зі злочинністю; визначення завдань, форм, змісту цієї боротьби» [6, 35].

На думку Т. А. Денисової, «кримінальна політика — багатопланове поняття. Це вироблена органами держави та суспільства (партіями, науковими установами, об'єднаннями тощо) система відповідних правових, політичних, економічних та соціальних заходів, що відображають стратегію і тактику протидії злочинності на сучасному етапі» [7, 7].

Дослідження проблем кримінальної політики держави не залишилися і поза увагою російських вчених. Так, І. Е. Звечаровський вважає, що «кримінальна політика — це вироблений державою і заснований на об'єктивних законах розвитку суспільства напрямок діяльності спеціально уповноважених на те державних органів і громадських організацій з охорони прав і свобод людини і громадянина, суспільства і держави в цілому від злочинних посягань шляхом застосування покарання та інших заходів кримінально-правового характеру до осіб, що вчинили такі посягання, а також шляхом попередження злочинів за допомогою правового виховання, погрози застосування кримінального покарання та заходів профілактики індивідуального і спеціально-кримінологічного характеру» [8, 74].

Н. О. Лопашенко також використовує термін «кримінальна політика», під яким розуміє частину внутрішньої політики держави, напрямок її діяльності у сфері охорони демократичного суспільного ладу від злочинних посягань, який полягає у виробленні і формуванні ідей та принципових положень, форм і методів кримінально-правового впливу на злочинність з метою її зниження та зменшення негативного впливу на соціальні процеси [9, 268].

О. І. Александров зазначає, що «влада не може не реагувати на злочинність;

те, як влада хоче бачити злочинність і яким способом вона готова привести злочинність в цей стан, і є кримінальною політикою держави» [10, 57].

Кримінальну політику, на думку Г. Ю. Леснікова, можна визначити «як керівні ідеї, які визначають зміст кримінально-правових норм і інститутів, напрямок діяльності державних структур і правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю» [11, 16].

М. О. Буянова під кримінальною політикою розуміє «напрямок діяльності держави, який пов'язаний з застосуванням кримінально-правових засобів боротьби зі злочинністю, визначення завдань, форм, змісту цієї боротьби» [12, 744].

В 2004 р. А. А. Митрофанов захистив кандидатську дисертацію на тему «Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація», аналіз якої показує, що дисертант ототожнює терміни «кримінальна політика» і «кримінально-правова політика», розуміючи під останньою частину правової політики держави у сфері протидії злочинності, яка здійснюється засобами кримінальної репресії» [13, 10].

На думку Ю. Ю. Коломієць, «кримінальна політика — це частина правової політики держави у сфері боротьби зі злочинністю, яка здійснюється кримінально-правовими, кримінально-процесуальними, кримінально-виконавчими засобами» [14, 142].

І. А. Даньшин під кримінальною політикою розуміє «діяльність держави й громадськості, що випливає з об'єктивних закономірностей розвитку суспільства, передбачена й обґрунтована в наукових теоріях, законі та юридичній праці і полягає у виборі стратегії, головних напрямів і різноманітних соціальних, правових підстав, форм, засобів і методів подолання злочинності та запобігання злочинам; встановленні й реалізації з додержанням відповідної процедури кримінальної відповідальності; виправленні засуджених» [15, 30].

О. М. Литвак вважає, що «теорія кримінальної політики, навіть якщо звільнити її від ідеологічних напруг, має внутрішні логічні суперечності. Теорія державного протистояння злочинності повинна бути вільною від ідеологічного диктату і не претендувати на «директивно-установчу» функцію. А тому недоцільні спроби реанімації «кримінальної політики» як наукової галузі, тому що вона не виправдала надії її творців — криміналістів і кримінологів XIX ст. — і використовувалася для масових репресій. Нарешті, саме слово «політика» несумісне з правосуддям, бо політика — це завжди маневр, часто — компроміс з етичними і правовими нормами. Суд повинен підкорятися лише закону, а не політиці, як це було у радянські часи» [16, 95].

Д. О. Балобанова зауважує, що «важливе місце у сфері соціального контролю над злочинністю належить особливій науці — кримінальній політиці, що вивчає співвідношення каральних, адміністративно-організаційних та кримінологічних запобіжних заходів з урахуванням економічної й соціальної ситуації» [17, 101].

В. С. Зеленецький відзначає, що «зі 140 вивчених нами робіт, спеціально присвячених цій тематичі, 53 містять у своєму найменуванні зазначену термінологію, а усі інші використовують її у різній інтерпретації у власному змісті.

Викладене, однак, не свідчить про безперервний характер розглядуваної термінології, що підтверджується наявністю критичних зауважень стосовно правомірності такого позначення даного виду політики» [18, 84].

У зв'язку з цим Г. М. Міньковський зауважує, що як би не називалися напрямки діяльності держави і суспільства, які пов'язані з боротьбою зі злочинністю, — кримінальною політикою або політикою боротьби зі злочинністю, — мова йде про важливу складову частину внутрішньої політики, яка забезпечує ефективне функціонування економічної, ідеологічної і соціальної політики [19, 7].

На нашу думку, неправильним, невиправданим і необґрунтованим є вживання терміна «кримінальна політика» як синоніма терміна «кримінально-правова політика». У зв'язку з цим Г. В. Гребеньков зауважує, що «терміни «уголовная политика» і «кримінально-правова політика» не є аутентичні ні у лінгвістичному, ні у семантичному вимірах. Українська калька «кримінальний» (рос. — «уголовный») не є аутентичною тільки тому, що російська семантика «уголовный» означає «заборонний», «кримінальний», «засуджуваний», у той час як український варіант використання «кримінальний» несе в собі семантику «злочинний» (англ. crime — злочин). Тому говорити про автентичність зазначених (семантичних) контекстів не можна. Вірніше говорити про «антиуголовну політику», але аж ніяк не про «антикримінальну політику», як це пропонують деякі вітчизняні правники» [20, 23].

І. І. Митрофанов обґрунтовує вживання терміна «правова політика у сфері протидії злочинності» тим, що «одним із напрямів внутрішньої політики будь-якої держави у будь-який історичний проміжок часу є забезпечення законності та правопорядку, у тому числі — протидія злочинності» [21, 20].

С. Ф. Денисюк використовує термін «правова політика у сфері правоохоронної діяльності», яка спрямована на боротьбу зі злочинністю та умовами, що її породжують, і є комплексом соціально-економічних і політико-юридичних заходів [22, 295].

На думку Д. О. Балобанової, «політика протидії злочинності є такою, яка найбільш повно охоплює розуміння основних засобів, за допомогою яких держава здійснює свою антикримінальну політику» [17, 101].

Аналіз вищезазначених наукових праць показує, що останнім часом до діяльності по боротьбі зі злочинністю вживається ціла множина термінів: «боротьба», «війна», «контроль», «протидія», «попередження», «управлінський вплив» та ін. Варто зауважити, що за змістовим значенням ці терміни є далеко не рівнозначними. Найбільш широко використовується термін «боротьба зі злочинністю», зокрема тематична назва конгресів ООН стосується боротьби зі злочинністю і поводження з правопорушниками.

У зв'язку з цим А. І. Долгова зазначає, що «боротьба зі злочинністю означає активну, наступальну діяльність шляхом впливу на процеси детермінації, обумовлення цього антисоціального явища і застосування до осіб, які порушили закон, відповідних мір державного примусу» [23, 535–536].

П. Л. Фріс пропонує використовувати термін «політика у сфері боротьби зі

злочинністю» і при цьому зауважує, що «тривалий час у вітчизняній науці (і не тільки вітчизняній) для її визначення застосовувався термін «кримінальна політика». Однак при буквальному його тлумаченні він повинен «розшифруватися» як «злочинна політика» або «політика розвитку злочинності», що абсолютно не відповідає його змістовному навантаженню. У зв'язку з цим в останні роки все більше авторів стали відмовлятися від застосування терміна «кримінальна політика» для визначення цього виду політики держави, замінюючи його іншими — «антикриміногенна політика», «політика держави у сфері протидії злочинності», «політика у сфері боротьби зі злочинністю» [5, 10–11].

На думку П. Л. Фріса, «політика у сфері боротьби зі злочинністю — це вироблена Українською державою генеральна лінія, що визначає стратегію, основні концепції, напрями, цілі і засоби впливу на злочинність шляхом формування кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства, регулювання практики їх застосування, а також розробка й реалізація заходів, спрямованих на попередження злочинів» [24, 32].

А. Я. Сухарев, О. І. Алексеев, М. П. Журавльов вважають, що «державна політика боротьби зі злочинністю покликана забезпечити максимально можливе обмеження цього негативного явища, зведення його до такого рівня, при якому злочинність перестане бути загрозою національній безпеці, яка здатна підірвати устрій життя суспільства, повернути його розвиток назад» [25, 24].

П. Л. Фріс зауважує, що «незважаючи на загрозливий рівень злочинності у країні, за майже 20 років існування, в Україні не було розроблено ні доктрини, ні концепції політики у сфері боротьби зі злочинністю, а стан наукової розробки проблеми бажає бути кращим. Доктрина політики у сфері боротьби зі злочинністю являє собою вчення, наукову теорію, керівний теоретичний та політичний принцип, нормативну формулу на підставі якої розробляється концепція, а у подальшому конкретні нормативні приписи, спрямовані на боротьбу зі злочинністю» [26, 7].

На нашу думку, для визначення політики держави, спрямованої на боротьбу зі злочинністю, слід використовувати термін «державна правова політика боротьби зі злочинністю». Тому на сьогоднішній день вона повинна бути визначена як державна правова політика боротьби зі злочинністю, яка, в свою чергу, має будуватися на принципових позиціях суб'єктів громадянського суспільства щодо проблем правопорядку, законності і безпеки, а також на нормах закону і практиці його застосування, спеціальних мірах по профілактиці злочинності, боротьбі з нею і ресоціалізації злочинців.

Звідси випливає, що державна правова політика боротьби зі злочинністю є напрямом державної діяльності, який визначає стратегію і тактику боротьби зі злочинністю на базі кримінального матеріального, процесуального і кримінально-виконавчого права.

Державна правова політика боротьби зі злочинністю — це політика держави у сфері дотримання і захисту прав і свобод громадянина мірами боротьби зі злочинністю і усунення причин, які її породжують, духовно-правовими, соціально-економічними і політико-юридичними засобами і методами.

Література

1. Конституція України (від 26 червня 1996 р.). — К. : Право, 1996. — 56 с.
2. Тацій В. Я. Боротьба зі злочинністю на початку ХХІ ст. — проблема сьогодення // Щорічник українського права : зб. наук. пр. — 2009. — № 1. — С. 215–228.
3. Тацій В. Я. Проблеми формування правової політики в Україні // Вісник Академії правових наук України. — 1994. — № 2. — С. 3–13.
4. Сташис В. В. Основні тенденції сучасної злочинності в Україні // Щорічник українського права : зб. наук. пр. — 2009. — № 1. — С. 229–247.
5. Фріс П. Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю і права людини : монографія / П. Л. Фріс. — Надвірна : Вид-во ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2009. — 168 с.
6. Чаадаев С. Г. Уголовная политика и преступность: проблемы, пути решения / С. Г. Чаадаев. — М. : Знание, 1991. — 112 с.
7. Денисова Т. А. Корегування мети покарання як крок до гуманізації кримінальної політики // Адвокат. — 2006. — № 8. — С. 7–10.
8. Звечаровский И. Э. Современное уголовное право России: понятие, принципы, структура / И. Э. Звечаровский. — С.Пб. : Юрид. Центр Пресс, 2001. — 184 с.
9. Лопашенко Н. А. Основы уголовно-правового воздействия: уголовное право, уголовный закон, уголовно-правовая политика / Н. А. Лопашенко. — С.Пб. : Юрид. Центр Пресс, 2004. — 305 с.
10. Александров А. И. Уголовная политика и уголовный процесс в российской государственности: история, современность, перспективы, проблемы / А. И. Александров ; под ред. В. З. Лукашевича. — С.Пб. : Изд-во СПбГУ, 2003. — 562 с.
11. Лесников Г. Ю. К вопросу о понятии уголовной политики // Российский следователь. — 2005. — № 6. — С. 66–84.
12. Юридический энциклопедический словарь / М. О. Буянова ; отв. ред. М. Н. Марченко. — М. : ТК Венби, Изд-во Проспект, 2007. — 816 с.
13. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування і реалізація : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / А. А. Митрофанов. — К., 2004. — 17 с.
14. Коломієць Ю. Ю. Вплив марксистсько-ленінської ідеології та поняття, сутність та зміст кримінальної політики // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. — О., 2009. — Вип. 47. — С. 139–144.
15. Даньшин І. А. Кримінальна політика: за і проти / І. А. Даньшин, А. Ф. Зелінський // Право України. — 1992. — № 8. — С. 29–32.
16. Литвак О. М. Про кримінальну або кримінологічну політику // Юридический вестник. — 2000. — № 2. — С. 95–96.
17. Балобанова Д. О. Зміна понять: від політики боротьби зі злочинністю до політики протидії злочинності // Правова політика Української держави : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 70-річчю Прикарпатського нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. 19–20 лют. 2010 р. — Івано-Франківськ, 2010. — Т. 2. — С. 98–102.
18. Зеленецький В. С. Концептуальные основы формирования инновационной уголовно-процессуальной политики Украины // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. — 2008. — № 15. — С. 81–109.
19. Миньковский Г. М. Политология борьбы с преступностью (вместо предисловия) // Преступность и уголовная политика (актуальные проблемы борьбы с преступностью) / И. А. Исмаилов. — Азербайджан. гос. изд-во, 1990. — 305 с.
20. Гребеньков Г. В. Понятие «уголовно-правовая политика» как предмет лингво-семантического анализа (философский аспект проблемы) // Кримінально-правова політика держави: теоретичні та практичні аспекти проблеми : матеріали міжнар. наук. конф. 17–18 листоп. 2005 р. — Донецьк, 2005. — С. 22–23.
21. Митрофанов І. І. Політика у сфері протидії злочинності та проблеми механізму реалізації кримінальної відповідальності // Правова політика Української держави : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 70-річчю Прикарпатського нац. ун-ту ім. Василя Стефаника. 19–20 лют. 2010 р. — Івано-Франківськ, 2010. — Т. 2. — С. 145–149.
22. Денисюк С. Ф. Забезпечення правового режиму законності як пріоритетний напрямок правової політики держави в сфері правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. — 2001. — № 1 (31). — С. 295–301.

23. Долгова А. И. Преступность, ее организованность и криминальное общество / В.И. Долгова. — М., 2003. — 720 с.
24. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / П. Л. Фріс. — К., 2005. — 440 с.
25. Сухарев А. Я. Основы государственной политики борьбы с преступностью в России. Теоретическая модель / А. Я. Сухарев, А. И. Алексеев, М. П. Журавлев. — М.: ВНИИ Генеральной прокуратуры России, 1997. — 140 с.
26. Фріс П. Л. До питання про стан розробки проблем політики у сфері боротьби зі злочинністю // Політика в сфері боротьби зі злочинністю: актуальні проблеми сьогодення: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 25–26 лют. 2011 р. — Івано-Франківськ, 2011. — С. 7–10.

Анотація

Загурський О. Б. До питання про теоретичні проблеми державної правової політики у сфері боротьби зі злочинністю. — Стаття.

Стаття присвячена дослідженню проблем державної правової політики у сфері боротьби зі злочинністю. Зокрема, автор досліджує генезу становлення вчення про даний вид політики, показує ступінь наукової розробленості по даній проблематиці, чітко розмежовує такі поняття, як «кримінальна політика», «кримінально-правова політика», «політика у сфері боротьби зі злочинністю».

Ключові слова: кримінальна політика, кримінально-правова політика, політика у сфері боротьби зі злочинністю, боротьба зі злочинністю, доктрина, концепція, соціальний контроль над злочинністю.

Аннотация

Загурский А. Б. К вопросу о теоретических проблемах государственной правовой политики в сфере борьбы с преступностью. — Статья.

Статья посвящена исследованию проблем государственной правовой политики в сфере борьбы с преступностью. В частности, автор исследует генезис становления учения о данном виде политики, показывает степень научной разработанности по данной проблематике, четко отличает такие понятия, как «уголовная политика», «уголовно-правовая политика», «политика в сфере борьбы с преступностью».

Ключевые слова: уголовная политика, уголовно-правовая политика, политика в сфере борьбы с преступностью, борьба с преступностью, доктрина, концепция, социальный контроль над преступностью.

Summary

Zagurskiy O. B. To the question about the theoretical problems of public legal policy in the sphere of fight against criminality. — Article.

The article is devoted research of problems of public legal policy in the sphere of fight against criminality. In particular, an author probes genesis of becoming of studies about this type of policy, the degree of scientific developed shows on this проблематиці, expressly розмежову such concepts as «criminal policy», «кримінально-правова policy», «policy in the sphere of fight against criminality».

Keywords: criminal policy, criminal-legal policy, policy in the sphere of fight against criminality, fight against criminality, doctrine, conception, social control is above criminality.